

**la vida democràtica a les iniciatives  
i organitzacions d'educació al llarg de la vida**



*Aquest número potser un poc encobert i còmplice està dedicat, amorosament i política, al camarada, company i amic sebas parra nuño amb el qual hem viscut i compartit tantes lluites, iniciatives... com derrotes... en un temps prenyat d'esperances i insurreccions, sempre... testimoniatge encarnat i quefer quotidià revolucionari per fer concret allò inèdit viable i allò real possible que sempre ens ha exigit que lluitem per ell; testimoniatge material... segueixes, seguim... i 'escampem, franca, la llavor dels somnis...' en sendes i camins i... envers una educació permanent i popular, emancipadora i antagonista.*





Quaderns d'Educació Contínua

**la vida democràtica a les iniciatives i organitzacions d'educació al llarg de la vida**

### Editors

Iolanda Corella Llopis  
i pep aparicio guadas

### Consell de direcció i coordinació

Tere Vila, Encarna Such Cardona, Juanma Sanchis Marqués, M. Nieves Roselló, María José Picher, Carlos Pallarés, Rosa Navarro, Pascual Múrcia Ortiz, Dolors Monferrer Ferrando, Rosa M. González Conca, Goio Fidel Sarmiento, Manuela Fuentes Martínez, Lorena Ordiñana Pérez, Marta Malet Carol, Míla Grau Alepuz, Loles Martínez Cebrián, María Gabarda Riofrío, Francisca Borox López, Isabel Aparicio Guadas

### Consell de redacció i assessorament

Antonia de Vita (UNIVR), Dolors Vinyoles (Escola de la Dona-Diputació de Barcelona), Inma Vilatersana, Jordi Vallespir (UIB), Antoni Tort (UVIC), Joan M. Senet (UV), Manuel Rodríguez (UV), José Ignacio Rivas (UMA), Piergiorgio Reggio (UNICATT), Cruz Prado (ULASALLE), Anna Maria Piussi (UNIVR), Agustí Pascual (UV), Isabel Redaño Francés (IPF), Sebas Parra (UdG), Josep M<sup>a</sup> Navarro i Cantero (LFCOOP), Peter

Mayo (UM), Vicent Mas (UA), Ángel Marzo (UB), Manel Martí Puig (UJI), Fernando Marhuenda (UV), Fernando López Palma (UB), Licínio C. Lima (UMINHO), Colin Lankshear (JCU), Michele Knobel i (MSU), Francesc Hernández Dobon (UV), Francisco Gutiérrez i (ULASALLE), Anna Gómez (UVIC), Paula Guimarães (UL), Pep Lluís Grau, Gloria Díaz (UB), Joan Colomer (UdG), José Clovis Azevedo (Centro Universitário Metodista IPA), Rafa Castelló (UV), Isabel Carrillo (UVIC), Marián Aleson Carbonell (UA), Xavier Besalú (UdG), Antonio Benedetto (UV), José Beltrán Llavador (UV), Clara Arbiol González (UV), Vicent Aparicio (UV), Marina Aparicio Barberán (IPF), Consol Aguilar (UJI), David Abril (UIB), Loris Viviani (IPF), Mariola Aparicio Cortés (EOI Xàtiva), Mercè Morey (UIB), Diego Morollón (IPF), José R. Belda Medina (UA), Eduardo Carbonero Martínez (epAlv), Magdalena Balle Garcia (CEPA Son Canals, Illes Balears), Maira Tavares Mendes (Universidade Estadual de Santa Cruz, UESC)

### Correcció i traducció

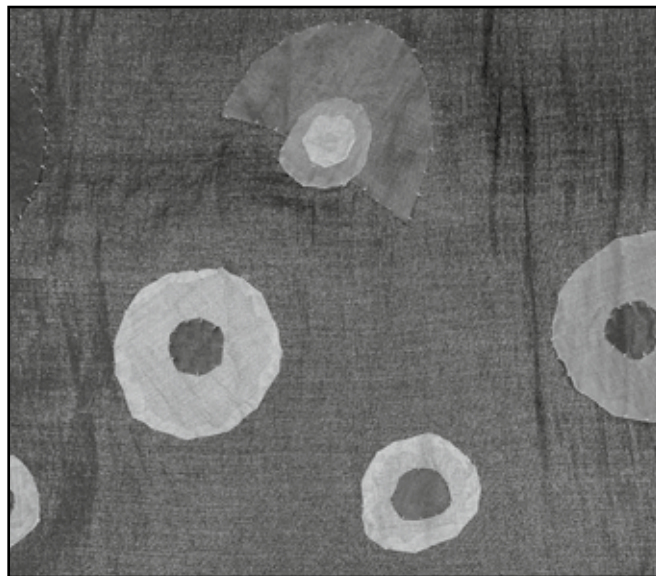
Joaquín Martínez Ortiz

### Disseny i maquetació

gap

## Quaderns d'Educació Contínua 48

Hivern 2022 • 18 €



**Títol: Cercles embastats**

**Autor: GAP**

**Tècnica: fotografia digital**

**Dimensions: 210x210 mm**

**Any: 2022**

### Quaderns d'Educació Contínua. Nova etapa

#### Redacció, secretaria i administració:

C/. Sant Agustí, 7 • 46800 Xàtiva  
tarepa.pv@gmail.com

ISSN: 1575-9016

ISSN: 2605-1796 (digital)

Dipòsit legal: V-5125-2000

Revista indexada en GeoDatos: Indexador de Geografia e Ciências Sociais  
<http://www.dge.uem.br>

( Quaderns d'Educació Contínua  
no es fa responsable de les opinions  
dels col·laboradors de la revista. )



IPF: Institut Paulo Freire • UV: Universitat de València • UdG: Universitat de Girona • UVIC: Universitat de Vic • UJI: Universitat Jaume I de Castelló • UA: Universitat d'Alacant • ACEFIR: Associació Catalana per l'Educació, la Formació i la Recerca/Associació Europea d'Educació d'Adults • UB: Universitat de Barcelona • FDC: Desenvolupament Comunitari • UIB: Universitat de les Illes Balears • UM: Universitat de Malta • UMINHO: Universitat del Minyo • UNIVR: Universitat de Verona • ULASALLE: Universidad de La Salle • UNICATT: Universitat Catòlica de Milà • UMA: Universitat de Màlaga • UL: Universitat de Lisboa • JCU: James Cook University • MSU: Montclair State University • LFCOOP: La Fàbrica Cooperativa

**carpeta**

Per una pedagogia radicalment democràtica

*Enrique Javier Díez Gutiérrez • 7*

Estatisme i interseccionalitat: una aproximació

*Consol Aguilar • 18*

Educació Ciutadana en Contextos de Malestars, Incerteses, Riscos i

Estranyeses: un projecte d'escriptura-acció-reflexiva

*Jorge Osorio Vargas • 28*

Autonomia, innovació i transparència: miratges en la Universitat del Simulacre

*Clara Arbiol González • 41*

**contínua**

CONFINTEA VII. Marc d'Acció de Marràqueix. Aprofitar el poder

transformador de l'aprenentatge i l'educació d'adults

*Institut per l'Aprenentatge al Llarg de Tota la Vida • 51*

**persones, territoris i experiències**

Cultura i pràctica democràtica: una reflexió teòrica-pràctica des de l'àmbit educatiu

*Jordi Feu • 65*

Vida democràtica. Un procés d'aprenentatge al llarg de la vida. Narració

crítica del procés de participació, democràcia... a l'APAP i l'educació permanent

*Encarna Such Cardona, Nieves Roselló Navarro i Paqui Borox López • 76*

Institut Creixer: una organització per a joves i adults amb discapacitat intel·lectual

*Daiane Rodrigues de Almeida, José Clovis de Azevedo, Rosemari Lorenz*

*Martins, Jose Maria Sanahuja Gavalda • 80*

L'escola pública: Ni un pas enrere. Una defensa des de la sobrietat il·lustrada

*Enric Agost Carceller • 92*

**investigació**

Pedagogia crítica i resistència: aportacions des del pensament de Paulo Freire en els temps del col·lapse de la democràcia

*Entrevista amb Peter McLaren/Maria Vieira Silva • 101*

**arxiu**

**dialògica**

Joan Fuster i l'educació popular

*Carles Riera Albert • 125*

**fotografia • 129**

**llibres**

bell hooks, pensament en llibertat

*Carmen Martínez Sáez • 133*

*Com participar*

**Quaderns d'Educació Contínua?**

Les pàgines de la nostra revista estan obertes a tot tipus de col·laboracions relacionades amb l'Educació i la Formació de les Persones Adultes. El nostre interès és oferir la publicació a tots aquells que desitgen col·laborar en ella exposant els seus coneixements, les seues reflexions i experiències analitzades. Així com també a les persones i institucions que desitgen difondre a través dels Quaderns d'Educació Contínua les seues iniciatives i activitats dins d'aquest àmbit.

Les col·laboracions han de requerir les següents condicions bàsiques:

- L'extensió dels treballs serà de 10 pàgines en format DIN A-4, a doble espai, amb un títol que sintetitze el seu contingut. És convenient d'intercalar apartats que divideixquen i ordenen les diferents parts de l'exposició.
- S'enviarà dues còpies del treball acompanyades d'una versió d'aquest en suport informàtic, preferentment en Winword. S'aconsella, si el tema ho permet, incloure gràfics, quadres sinòptics, etc., que il·lustren i completen el contingut del text.
- Com és natural la revista podrà realitzar una «correcció d'estil» sobre el text original, que en cap dels casos alterarà els conceptes ni l'enfocament adoptats per l'autor.
- Notícies i dades per a ser incloses en les pàgines informatives de la revista, sobre congressos, jornades, convenis, acords, programes, plans, iniciatives, projectes; cursos, conferències, debats, premis i cursos; publicacions de llibres, revistes, manuals, etc.
- Ha d'incloure sempre la font responsable i les notes de referència on el lector pugui requerir major informació.

# Edatisme i interseccionalitat: una aproximació

Consol Aguilar, Universitat Jaume I



L'Informe mundial de l'Organització Mundial de la Salut (OMS/WHO) (2021) sobre l'edatisme remarca que “sorgeix quan l'edat s'utilitza per categoritzar i dividir les persones per atributs que ocasionen mal, desavantatge o injustícia, i menyscaben la solidaritat intergeneracional”. A més remarca que l'edatisme es refereix als estereotips (comensem), els prejudicis (com ens sentim) i la discriminació (com actuem) cap a les persones en funció de la seua edat. Pot ser institucional, interpersonal o autoinfligit”.

L'edatisme és present a institucions i sectors socials com ara la salut, el lloc laboral, els mitjans de comunicació i l'ordenament jurídic.

El document visibilitza que, al món, una de cada dues persones són edadistes contra les persones grans. A Europa, l'única regió de què es disposa de dades, una persona de cada tres afirma haver estat objecte d'edatisme, i els/les joves afirmen haver percebut més discriminació per edat que altres grups d'edat.

L'OMS a l'Estratègia i pla d'acció mundials sobre l'envelliment i la salut, mitjançant el Decenni de l'Envel·liment Saludable (2021-2030), va reconèixer que va en contra dels drets humans i, perjudica el benestar, la salut. Remarcant:

*En el cas de la gent gran, l'edatisme s'associa amb una esperança de vida menor, una salut física i mental més deficient, una recuperació més lenta de la discapacitat i un deteriorament cognitiu. L'edatisme redueix la qualitat de vida dels adults grans, augmenta l'aïllament social i la soledat (tots dos associats a greus problemes de salut), restringeix la capacitat d'expressar la sexualitat i pot augmentar el risc de violència i abús contra les persones grans. L'edatisme també pot reduir el compromís dels joves amb l'entitat per a la qual treballen.*

*L'edatisme contribueix a la pobresa i la inseguretat econòmica de les persones a la vellesa.*

L'esmentat informe de l'OMS proveeix un marc d'acció per reduir l'edatisme, que comença en la infància, incloses les recomanacions específiques que funcionen, per prevenir i contrarestar l'edatisme. S'ha demostrat l'eficàcia de tres estratègies per a reduir l'edatisme: la política i la legislació, les activitats educatives i les intervencions de contacte intergeneracional.

1. Política i Legislació: en tres contextos, local, nacional i internacional, que asseguri l'aplicació efectiva de les polítiques i les lleis que aborden la discriminació, la desigualtat i els drets humans des de nous instruments i, mitjançant l'observança que asseguri l'aplicació efectiva de les polítiques i les lleis.

2. Intervencions Educatives: en tots els nivells i tipus d'educació, des de l'escola primària fins a la universitat, i en contextos educatius formals i no formals.
3. Intervencions de contacte intergeneracional: figuren entre les intervencions més eficaces per reduir l'edatisme contra la gent gran, i també són prometedores per reduir l'edatisme contra les persones més joves.

A més es proposa tres estratègies per a la seua reducció:

- 1) Invertir en estratègies basades en proves científiques per prevenir i combatre l'edatisme.
- 2) Millorar les dades i les investigacions per comprendre millor l'edatisme i la manera de reduir-ho. Cal recopilar dades a tots els països, especialment als països d'ingressos baixos i mitjans.
- 3) Crear un moviment per canviar el discurs sobre l'edat i l'envelliment. Una àmplia coalició de col·laboració i comunicació entre les diferents parts interessades en la lluita contra l'edatisme.

El Consorci de Salut i Social de Catalunya (CSC) es va sumar el 2020 a l'*Old Lives Matter*, que és el lema que més de 40 organitzacions científiques, sanitàries i socials, escolliren per impulsar una campanya de sensibilització en la ciutadania i lluitar contra l'edatisme. La campanya s'inspira en el *Black Lives Matter*. Sorgeix com una iniciativa de la Societat Francesa de geriatria i Gerontologia (SFGG) i va reunir eixes més de 40 organitzacions de 29 països diferents. La campanya va començar el 14 de setembre, quan es complien 20 anys de l'article 25 de la Carta de Drets Fonamentals de la Unió Europea que reconeix "el dret de la gent gran a portar una vida digna i independent i a participar en la vida social i cultural" (CCSC, 2020). La Societat Espanyola de Geriatria i Gerontologia argumentava:

*Les urgències es neguen a rebre gent gran durant l'epidèmia de COVID-19 "perquè no hi ha places disponibles"; veiem anuncis interminables de cremes antiarrugues que estigmatitzen l'envelliment; també, com es denigra el col·lectiu per la seua suposada ineptitud davant de les noves tecnologies; la paraula "jubilat" determina el rebuig immediat de la societat; es fa prevaldre sempre el culte a la joventut mentre es demonitza permanentment la vellesa.*

*L'edatisme és la forma de discriminació més habitual, banalitzada i universal (i l'única que no pot ésser castigada per la llei). La majoria de les persones desconeixen els estereotips que utilitzen de forma inconscient en referir-se als ancians. Són estereotips que contribueixen a la destrucció de la*



*persona gran. Un estudi ha demostrat que les persones exposades a comportaments negatius durant l'envelliment viuen de mitjana 7, 5 anys menys que els altres.*

*Es tracta d'una discriminació insidiosa que socava les nostres societats: l'exclusió de la majoria dels adults més grans d'una participació activa a la societat representa una tragèdia inacceptable i contrària a la dignitat humana.*

Recordem que almenys 32.000 persones grans han mort en residències des de l'esclat del coronavirus, 20.000 només a la primera onada. Moltes d'aquestes morts eren evitables com s'ha anat visibilitzant (Pérez & Noriega & Borraz, 2022).

Eixa cura cal remarcar-la també des de la interseccionalitat en altres eixos, com és el cas de la diversitat sexual. En la bloc *L'Armari Obert*, es remarcava la necessitat d'incrementar pressupost per a cobrir les necessitats en pensions, centres assistencials, residències o ajudes als familiars que en tinguen cura de persones grans, un increment pressupostari per cobrir les necessitats i, es feia palés el context d'algunes persones grans LGTBI (Estapé, 2010):

*Molts ancians necessitaran cures especials per la seua salut (un factor desconegut fins ara és la incidència del VIH/Sida en els ancians gais, factor que cal tenir en compte pel fet que la malaltia ja no és mortal sinó crònica) així com poden tenir problemes d'habitatge, pobresa (un estudi de la Generalitat de Catalunya sobre la pobresa mostra que són els més grans de 65 anys són els més afectats per aquesta), solitud, marginació, depressió.... La majoria d'ancians homosexuals formen unions sense fills o viuen a solitud. [...] Les persones grans esdevenen invisibles davant d'una comunitat que valora més l'aspecte físic o la joventut. Són necessaris espais on puguen trobar-se, recolzar-se emocionalment, solidaritzar-se, compartir idees i reivindicar-ne els drets.*

Un espai en aquesta línia és Laetus Vitae (Vida Joiosa), la Casa de Dia per a adults grans LGBT+ a Ciutat de Mèxic (Pafundi, 2019).

En relació a la salut també cal remarcar que el desenvolupament de medicaments també requereix un enfocament interseccional. Perquè la majoria de fàrmacs els prenen persones majors de 65 anys; tanmateix, aquest grup no forma part dels grups de prova dels medicaments, que són, generalment, homes joves (FECYT, 2021).

Cal remarcar que es necessiten accions concretes. HelpAge International, va fer una campanya de denúncia de l'edatisme sistèmic el 2021 per ficar-li nom, reptar-ho i cercar d'on ve.

Les accions educatives a implementar poden visibilitzar-se millor des de la interseccionalitat, que autors com Patricia Hill i Silma Bilge (2019,p.185) vinculen amb altres projectes de coneixement semblants: la pedagogia crítica o l'educació per a la consciència crítica de Freire.

Des de la interseccionalitat –teoria i metodologia transdisciplinària adreçada a comprendre la complexitat de les identitats i les desigualtats socials a través d'un enfocament integrat entre diversos eixos de privilegi i d'opressió/resistència (Bilge,2009,p.70)–, podem cercar aspectes més concrets, donat que a més de visibilitzar la desigualtat cerca interaccions entre les categories de sexe/gènere, classe, raça, ètnia, edat, discapacitat i orientació sexual (i altres) per visibilitzar les relacions.



*Opressions i privilegis (P. Hill)*

Maria Rodó (2021) remarca que no hi ha cap jerarquia entre els diversos eixos. Les relacions entre eixos, a més, no són additives. El que poden ser additius són els efectes que tenen les posicions en diferents estructures de poder. La desigualtat social no només té a veure amb els eixos, sinó amb les diverses i canviants formes en què es relacionen entre ells i la seua configuració variable segons el context.

Aquesta aproximació amplia el focus perquè el factor de risc principal per ser objecte d'edatisme contra les persones joves és ser dona, segons l'OMS, "Si l'edatisme coincideix amb altres possibles formes de discriminació, el desavantatge s'incrementa" (Pinedo, 2021).

La Fundació HelpAge International España, al document *Mujeres mayores: el impacto del machismo y el edadismo en su vida y sus derechos humanos* (2021) destaca que a Espanya, l'esperança de vida en néixer per als homes és de 80,43 anys i per a les dones és de 86. Mentre que els homes grans de 65 anys representen un 8,4% del total de la població, les dones més grans de 65 anys representen un 11%. Seguint les dades de l'INE (2020), les diferències entre la quantitat d'homes i la quantitat de dones per grups d'edat és més gran a mesura que avancen els anys. També que més d'un terç de les dones que viuen en pobles de menys de mil habitants són més grans de 65 anys.

Cal remarcar que HelpAge també inclou la interseccionalitat perquè ens ajuda a entendre també que "l'envelliment i tot el cicle vital, es troba condicionat pel gènere i altres categories que poden ser motiu de discriminació a la nostra societat" (2021,p.11). La vellesa en les dones grans, a més, assenyalada, es percep amb unes connotacions encara més negatives, marcades pel que suposa ser vella en una societat masculinista, remarcant (2021):

*La invisibilitat és el tret que defineix la situació de les dones grans a tots els nivells: als mitjans de comunicació, en estudis, dades i estadístiques, a la presa de decisions i, fins i tot, a les polítiques i programes de prevenció de la violència i discriminació de gènere. (p. 28)*

Les dones grans, es destaca, poden crear fortes xarxes de veïnatge i comunitat per compensar algunes de les exclusions que pateixen, però necessiten una xarxa forta de suport, recursos econòmics, saber com demanar ajut si pateixen agressions o violència de gènere. I això passa per a la cura i la corresponsabilitat comunitària.

Cal tenir en compte, com assenyalada el document de la mateixa Fundació HelpAge International España, *La violencia de género en mujeres mayores. Por qué necesitamos medidas que tengan en cuenta la relación entre edadismo y machismo* (2020) que:

*La interacció entre edatisme i masculisme fa que la violència de gènere en les dones grans tinga característiques específiques i barreres concretes que cal*

*abordar. La Macroenquesta de Violència contra la Dona del 2019 mostra algunes diferències en la incidència de la violència de gènere relatives a l'edat que cal analitzar. D'una banda, es mostra que el 8,5% de les dones de 65 anys o més han patit violència física i/o sexual d'alguna parella al llarg de la vida, davant del 16,1% de les dones que tenen entre 16 i 64 anys i el 22,9% ha patit algun tipus de violència psicològica davant del 34,9% de les dones que tenen entre 16 i 64 anys. Tot i això, el mateix informe conclou que aquesta menor prevalença es deu a una menor incidència de la violència de parelles passades. "Si s'observa el que passa en la parella actual, les dones grans mostren prevalences de violència lleugerament més altes que les que tenen menys de 65 anys: el 4,4% ha patit violència física o sexual alguna vegada a la vida per part de la parella actual, el 10,1% violència emocional i el 5,2% violència econòmica, davant del 2,6%, 8,1% i 2,5% respectivament de les dones entre 16 i 64 anys.*

Diverses campanyes de sensibilització van en aquesta línia, donat que la violència de gènere no distingeix edats.

En l'àmbit laboral Lucia Quiroga (2021) remarca que en l'Informe XI "Tu edad es un tesoro: mayores de 55 años en el mundo laboral", fet per Adecco el 2019, es mostra que el 52% dels currículums de professionals més grans de 55 anys són descartats, en el cas de les dones es consideren "velles" als 45-50 anys, per les següents raons:

- Un 65% opina que una persona professional gran no encaixarà perquè la majoria de la plantilla és jove i un company o una companya més gran de 55 anys pot "desentonar" als equips.
- Un 18% pressuposa que la persona professional gran exigirà un salari més elevat, a causa de la seva experiència, i que tindrà menys flexibilitat d'hora-ri, a causa de les responsabilitats familiars, de manera que ni tan sols el té en compte en el procés de selecció.
- Un 17% creu que les persones professionals grans tenen competències obsoletes, particularment en el pla digital, i això els condueix directament al descart.

Tenint en compte que el 2031 un de cada quatre habitants a Espanya tindrà més de 65 anys i, consegüentment, el procés d'envelliment del nostre mercat de treball és inqüestionable, algunes de les mesures inclusives que es proposen per valorar la competència i el talent real són (Quiroga, 2021):

1. Currículum cec. Consisteix en retirar del currículum tota dada vinculant com l'edat, el sexe o la procedència de la persona professional, amb l'objectiu que l'organització només dispose de la informació rellevant per al lloc, com ara les habilitats i l'experiència de la persona candidata.



2. Implementació d'un sistema d'entrevista tancat, amb preguntes estandarditzades, relacionades amb el treball. D'aquesta manera, s'evita que la persona que recluta caiga en preguntes desafortunades, fruit dels prejudicis, així com en valoracions que no estan relacionades amb les competències de la persona candidata.
3. Formació als Departaments de Recursos Humans en Diversitat orientada a eliminar els vicis adquirits en els processos de selecció: des de l'escrutini del currículum a les preguntes a l'entrevista de treball. Si aquestes persones responsables de RRHH estan compromeses amb la Diversitat, atrauran naturalment un talent sense etiquetes.
4. Fer que prevalga el talent. Experiències de treball constaten que les persones "majors" aporten un valor incalculable en el traspass de competències de gestió a les júnior, mentre que aquestes constitueixen una peça clau en la transformació digital. Aquestes experiències positives de treball, i la posada en valor posterior a través de la comunicació, resulten essencials per a la creació d'una cultura corporativa oberta a persones de totes les edats.

La bretxa digital genera desemparament en les persones grans. Elsa López (2022) argumenta:

*Com cobra un ancià la pensió? Com treu la velleta els diners d'un caixer incomprensible? Com aconsegueix renovar el seu carnet digital si li donen un codi que ha d'introduir en una pàgina que necessita recordar el codi que li han enviat al seu correu que al seu torn... Com sobreviure davant de tanta falta d'humanitat? Com no morir-se de fàstic davant de tanta falta de generositat i d'empatia?*

L'estudi Informe *Bretxa digital social i defensa dels drets humans* de l'ONG Acció Social -basat en dades de l'Institut Nacional d'Estadística-, va mostrar el 2020 que tan sols el 69,7% de les persones entre 65 i 74 anys tenien accés a Internet, una taxa molt llunyana a la franja d'edat d'entre 16 i 24 anys que era d'un 99,8%. A més, el 7,8% de les persones en aquesta franja d'edat —entre 65 i 74— no tenen habilitats tecnològiques i el 60,2% tenen habilitats baixes, davant del grup jove en què només el 0,2% no té habilitats i el 10,6% les tenen baixes (Prats & Fernández (2022).

L'estudi *Brecha digital social y defensa de los derechos humanos* (Gómez & De la Torre, 2021), mostra que un percentatge més gran de dones se situen en la categoria corresponent a persones sense habilitats o amb un nivell baix d'habilitats, mentre que en aquells grups amb habilitats bàsiques o avançades són els homes els que representen un percentatge més alt.

Recordem a més la campanya iniciada per Carlos San Juan, metge jubilat valencià de 78 anys, “Soc gran, no idiota: “Un tracte més humà a les sucursals bancàries”, per a visibilitzar. La seua petició [change.org](http://change.org), que va aconseguir 647.927 signatures, argumentava el tancament de sucursals, l’augment de gestions online, els horaris limitats, la nul·la resposta telefònica i l’ús de tecnologies complexes que moltes persones grans no saben fer servir, o el tracte incorrecte i humiliant per als qui haurien d’atendre’ls adequadament als bancs, no és ni just, ni humà.

Relacionar l’edatisme de la gent gran amb el gènere, la classe social, la diversitat sexual, la raça... ens ofereix una visió més àmplia per abordar el problema que necessita una solució urgent. Com bell hooks defensava: “Col·laborem en un debat que creue fronteres i que cree un espai per a la intervenció” (2021,p. 151). La introducció de totes aquestes problemàtiques en el currículum, en les aules, en els recursos és un primer pas en la sensibilització i la formació d’una ciutadania ètica i compromesa.

### **Referències bibliogràfiques**

BELL HOOKS (2021). *Enseñar a transgredir. La educación como práctica de la libertad*. Madrid: Capitan Swing.

BILGE, Sirma. (2009). “Théorisations Féministes de l’Intersectionnalité”. *Presses Universitaires de France/”Diogenè”*, 1(225),70-88.

CSSC (2020, setembre 14). “El CSC se suma a la campaña internacional contra el edadismo: Old Lives Matter”

<http://www.consorcio.org/actualitat/es-noticies/654/el-csc-se-suma-a-la-campana-internacional-contra-el-edadismo-old-lives-matter>

ESTAPÉ, L. (2010, octubre 3). “Homosexualidad y personas mayores”. *L’Armari obert*.  
<http://leopoldest.blogspot.com/2010/10/homosexualidad-y-tercera-edad.html>

FECYT.(2021). *Hacia una comunicación inclusiva de la ciencia: Reflexiones y acciones de éxito*. Ministerio de Ciencia e Innovación

<https://www.fecyt.es/es/publicacion/hacia-una-comunicacion-inclusiva-de-la-ciencia-reflexiones-y-acciones-de-exito>

FUNDACIÓN HELPAGE INTERNATIONAL ESPAÑA (2020). *La violencia de género en mujeres mayores. Por qué necesitamos medidas que tengan en cuenta la relación entre edadismo y machismo*. Madrid.

<https://www.helpage.es/la-violencia-de-genero-en-las-mujeres-mayores/>

FUNDACIÓN HELPAGE INTERNATIONAL ESPAÑA (2021). *Mujeres mayores:el impacto del machismo y el edadismo en su vida y sus derechos humanos*.Madrid.

[https://www.helpage.es/wp-content/uploads/2022/01/HelpAge\\_Cuaderno-6\\_Mujeres-mayores.pdf](https://www.helpage.es/wp-content/uploads/2022/01/HelpAge_Cuaderno-6_Mujeres-mayores.pdf)

FUNDACIÓN HELPAGE INTERNATIONAL 2021

<https://www.helpage.es/unete-a-la-campana-para-denunciar-el-edadismo/>

- GÓMEZ, M.L., & DE LA TORRE, I. (2021). *Brecha digital social y defensa de los derechos humanos*. Ministerio de Sanidad, Consumo y Bienestar Social  
[https://plataformaong.org/ARCHIVO/documentos/biblioteca/1614239950\\_brecha-digital-y-defensa-de-los-derechos-humanos-analisis-cuantitativo.pdf](https://plataformaong.org/ARCHIVO/documentos/biblioteca/1614239950_brecha-digital-y-defensa-de-los-derechos-humanos-analisis-cuantitativo.pdf)
- HILL, Patricia- BILGE, Silma.(2019).*Interseccionalidad*. Madrid: Morata, p. 185
- LÓPEZ, E. (2022).” Las brechas digitales”.[eldiario.es/canariasahora/](https://www.eldiario.es/canariasahora/)  
[https://www.eldiario.es/canariasahora/lapalmaahora/lapalmaopina/brechas-digitales\\_129\\_8761695.html](https://www.eldiario.es/canariasahora/lapalmaahora/lapalmaopina/brechas-digitales_129_8761695.html)
- PAFUNDI, M. (2019, maig 12). “Un hogar para adultos mayores LGBT+: “Ya no queremos ser invisibles”. *Presentes*.  
<https://agenciapresentes.org/2019/12/05/un-hogar-para-adultos-mayores-lgbt-ya-no-queremos-ser-invisibles/>
- PÉREZ, S., & NORIEGA, D., & BORRAZ, M. (2022, febrer 6). “Nada ha cambiado en las residencias dos años y 32.000 muertos después”. *El diario.es*  
[https://www.eldiario.es/sociedad/cambiado-residencias-anos-32-000-muertos-despues\\_1\\_8719287.html](https://www.eldiario.es/sociedad/cambiado-residencias-anos-32-000-muertos-despues_1_8719287.html)
- PINEDO, M. (2021, 4 junio). “Una de cada dos personas en el mundo discrimina a los mayores por su edad”. *El País*.  
<https://elpais.com/sociedad/2021-06-04/una-de-cada-dos-personas-en-el-mundo-discrimina-a-los-mayores-por-su-edad.html>
- PRATS, M., & FERNÁNDEZ, M. (2022, gener 3).” Los mayores se resetean, pero a su ritmo”. *huffingtonpost.es*  
[https://www.huffingtonpost.es/entry/los-mayores-se-resetean-pero-asuritmo\\_es\\_61e997abe4b086341a31d42c](https://www.huffingtonpost.es/entry/los-mayores-se-resetean-pero-asuritmo_es_61e997abe4b086341a31d42c)
- QUIROGA, L.(2021, juny 23). “Mujeres y edadismo. ¿Caminamos juntas?”. *Mujeres en el sector publico*.  
<https://mujeresenelsectorpublico.com/mujeres-y-edadismo/>
- RODÓ-ZÁRATE, Maria (2021). *Interseccionalidad*. Barcelona. Edicions Bellaterra
- SOCIEDAD ESPAÑOLA DE GERIATRÍA Y GERONTOLOGÍA. (2020, setembre 14). “Una campaña global contra el edadismo”  
<https://www.segg.es/acreditacion/2020/09/14/una-campa%C3%B1a-global-contra-el-edadismo>
- Soy mayor, no idiota. Change.org.  
<https://www.change.org/p/tengo-78-a%C3%B1os-y-me-siento-apartado-por-los-bancos-todo-es-por-internet-y-no-todo-el-mundo-se-manaja-pido-atenci%C3%B3n-humana-en-las-sucursales-bancarias-bbva-caixabank-bankinter-santander-resp-sabadell-help-cabk-responde-bbvaresponde-es>
- WORLD HEALTH ORGANIZATION (WHO) (2021).*Global report on ageism*.  
<https://www.who.int/publications/i/item/9789240016866>



INSTITUTO  
Paulo Freire

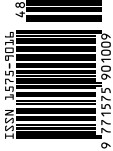
Associació de Persones  
**Adultes Participants**  
CPFPAFRANCESCOSCHIMORATA



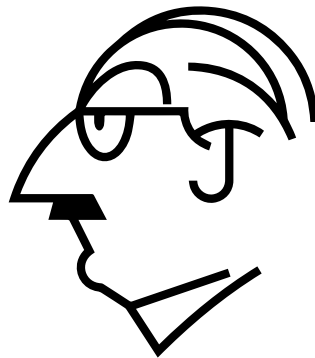
**TAREPA - PV**  
Taller per a l'Acció Renovadora  
de l'Educació Permanent d'Adults



**L'ULLAL Edicions**



*'amb els sistemes  
d'ensenyament vigents  
–i no sols els carpetovetònics–,  
les criatures –no sols–  
abandonen els estudis,  
elementals o superiors, amb  
una escassíssima curiositat  
intel·lectual, i de vegades amb  
un odi formal a la 'cultura'.  
Joan Fuster*



**CENT de FUSTER**

